

Laadukkaan lastensuojelun edellytykset on turvattava

Lastensuojelun tehtävänä on varmistaa lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen sekä erityiseen suojeluun silloin, kun muut keinot eivät riitä.

Viime vuosina lasten ja perheiden varhaista tukea ja palvelujen oikea-aikaista saantia on tavoiteltu erilaisin poliittisin ja rakenteellisin ratkaisuin. Konkreettisin esimerkki on vuonna 2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolain uudistus.

Yhteiskuntamme on uskallettava investoida vahvemmin siihen, että lapset ja perheet tulevat autetuiksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ilman viivästystä. Samalla on huolehdittava laadukkaan lastensuojelutyön edellytyksistä. Vain näin lastensuojelun tarpeessa olevien lasten ja perheiden tarpeisiin voidaan vastata parhaalla tavalla. Lastensuojelutyön vaikutukset ulottuvat pitkälle: se voi vaikuttaa ylisukupolvisen huono-osaisuuden kasautumiseen – tai katkaisemiseen.

Susanna Hoikkala,
erityisasiantuntija,
Lastensuojelun Keskusliitto

Miia Pitkänen,
ohjelmajohtaja,
Lastensuojelun Keskusliitto

Suosituksia:

1. Perheille on tarjottava tukea aikaisemmassa vaiheessa.
2. Lastensuojelulla on riittävät resurssit, ja asiakasmitoitus on rajattava lailla.
3. Avohuollon palvelujen toimivuus ja saatavuus on varmistettava.
4. Sijaishuollon ja sijoituksen jälkeisen tuen on oltava laadukasta ja vaikuttavaa.
5. Lasten osallisuus- ja oikeusturvan toteutumisesta on huolehdittava.

LASTENSUOJELULLA

tarkoitetaan kaikkea lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tukevaa toimintaa ja sitä, että lasten suojeleminen on meidän kaikkien asia. Kapeamman määrittelyn mukaan se viittaa lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojelutyöhön, jota toteutetaan asiakassuunnitelmaan perustuen joko avo-, sijais- tai jälkihuoltona.

Suositus 1.

Perheille on tarjottava tukea aikaisemmassa vaiheessa.

Sosiaalihuoltolain uudistus tuli voimaan vuonna 2015, sen keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa tuen saatavuus mahdollisimman varhain. Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain rinnakkainen soveltaminen toteutuu tällä hetkellä kuntakohtaisesti ja se kaipaakin selkiyttämistä.¹ Pelkät lain uudistukset eivät ole taanneet sitä, että lapsiperheiden parissa toimivat ammattilaiset yhdistäisivät voimavaroja perheiden ongelmien ratkaisemiseksi. Sosiaalihuoltolain toimeenpanoa ja vaikutusten seuranta ei ole tehty lasten ja lapsiperheiden palveluiden osalta eduskunnan edellyttämällä tavalla.²

Palvelujärjestelmän tulee taipua tunnistamaan lasten ja perheiden erilaiset tarpeet ja vastaamaan niihin. Myönteistä kehitystä on tapahtunut lapsiperheiden kotipalvelun saatavuudessa. Lastensuojelun suurin asiakasmäärän kasvu kohdistuu kuitenkin teini-ikäisten perheisiin, joiden tarpeisiin kotipalvelu ei välttämättä vastaa. Teini-ikäisten perheitä auttavia ennaltaehkäiseviä palveluja – kuten päihde- ja mielenterveyspalveluja, sosiaaliohjausta ja yhteistyötä nuorisotyön kanssa – on kehitettävä ja näiden palveluiden saatavuutta on lisättävä.

Sijoitettujen lasten vanhemmilla on havaittu olevan muita vanhempia enemmän esimerkiksi toimeentuloon ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä kuormittavia tekijöitä.³ Lasten huomioiminen esimerkiksi aikuisten päihde- ja mielenterveyspalveluissa on varmistettava.

Perheiden palvelut toteutuvat usein moniammatillisena yhteistyönä. Monen toimijan rinnakkainen työskentely ei saa aiheuttaa lapselle tai perheelle kokemusta siitä, että palvelut ovat pirstaleisia ja kokonaiskuva puuttuu. Vastuun siirtämisen kulttuurista on päästävä eroon. Ehkäisevät palvelut on saatava riittäviksi kansallisella ohjauksella ja selkeällä vastuunjaolla. Eri toimijoiden yhteisvastuuta on tehostettava.

Suositus 2.

Lastensuojelulla on riittävät resurssit, ja asiakasmitoitus on rajattava lailla.

Lastensuojelun asiakasmäärien kasvu saadaan taistamaan satsaamalla sekä ehkäiseviin että korjaaviin palveluihin. Riittäviä resursseja tarvitaan eri tasoille: kansalliseen ohjaukseen, valvontaan, lastensuojelua koskevan tietopohjan vahvistamiseen sekä lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon konkreettiseen toteuttamiseen. Laadukas lastensuojelutyö edellyttää hyvin toimivia

rakenteita, osaavia ammattilaisia, aikaa sekä riittäviä taloudellisia ja inhimillisiä resursseja.

Lastensuojelussa on kyse vaativasta ja kuormittavasta ihmissuhde- ja muutostyöstä. Se perustuu keskeisesti asiakkaina olevien lasten, nuorten ja perheiden sekä työntekijöiden väliseen vuorovaikutukseen.

Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian kyselyyn vastanneista lastensuojelun työntekijöistä 70 % oli miettinyt alan vaihtoa liiallisen työn kuormittavuuden vuoksi. Noin 80 % koki työpaineita ja riittämättömyyden tunnetta työssään paljon tai erittäin paljon. Työpaineiden taustalla olivat paitsi liian suuret asiakasmäärät myös työn huono organisointi, johtamisen pulmat ja työnjakoon liittyvät epäselvyydet.⁴

Työntekijöiden voimakas vaihtuvuus kuormittaa ennen kaikkea lastensuojelutyöntekijöitä mutta myös palveluja tarvitsevia lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Asiakasmäärien kohtuullistaminen lastensuojelun sosiaalityössä edellyttää, että sitovasta asiakasmitoituksesta säädetään lailla. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla virkavastuullaan enintään 25 lasta.

Suositus 3.

Avohuollon palvelujen toimivuus ja saatavuus on varmistettava.

LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMET

ovat lastensuojelupalveluista ensisijaisia ja niitä tarjotaan silloin, kun varhaisen tuen palvelut eivät riitä. Ne pyrkivät tukemaan lapsia ja perheitä heidän omissa elinympäristöissään sekä ehkäisemään kodin ulkopuolisten sijoitusten tarvetta. Tukitoimet perustuvat yhdessä perheen kanssa laadittavaan asiakassuunnitelmaan ja ne sisältävät esimerkiksi vanhemmuuden tukemiseen tarkoitettua intensiivistä perhetyötä sekä koko perheen kuntoutusta.

Vaikuttava avohuolto tarkoittaa oikea-aikaisia ja asiakkaan tuen tarvetta vastaavia palveluita, jotka perustuvat asiakassuunnitelmaan. Tähän päästään toimivalla palvelu- ja asiakasohjauksella. Lastensuojelun avohuollon palveluiden kohdentumisessa on havaittu puutteita, joihin tulisi löytää ratkaisuja.⁵ Tärkeää olisi myös varmistaa lasten ja perheiden yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluiden saatavuudessa, vaikka kunnat järjestävät niitä eri tavoin.

Lastensuojelun avohuollossa tehdään tiivistä ja monialaista yhteistyötä muiden lapsi- ja

perhepalvelujen kanssa niin perus- kuin erityisastolla. Peruspalvelut eivät saa olla irrallaan lastensuojelun avohuollon palveluista.

Koska lasten ja perheiden tarpeet ovat erilaisia, tarvitaan myös erilaisia ratkaisuja ja joustavia työskentelymalleja. Samalla on huolehdittava, ettei kukaan putoa palveluketjujen väliin. LA-PE-muutosohjelmassa käyttöön otetun niin sanotun systeemisen toimintamallin⁶ ytimessä on vahva monialaisuus ja yhteistyö ammattilaisten kesken. Tämän rinnalla on huolehdittava, että systeemisen työskentelyn ulkopuolelle jääville lapsille ja perheille tarjotaan heidän tarpeisiinsa paremmin vastaavia palveluita.

Lasten, nuorten ja perheiden tarpeista sekä vaikuttavista auttamistavoista tarvitaan tietoa. Tietopohjaa tulee kartuttaa ensisijaisesti asiakas-kohtaisesti. Sitä on koottava yhteen paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti, jotta palvelujen oikeasta kohdentamisesta ja vaikuttavuudesta saadaan tietoa palvelujärjestelmän kehittämiseen.

Suositus 4.

Sijaishuollon ja sijoituksen jälkeisen tuen on oltava laadukasta ja vaikuttavaa.

SIJAISHUOLTO

voidaan järjestää joko perhe- tai laitoshoidtona. Vaikka perhehoito on ollut ensisijainen sijaishuollon muoto vuodesta 2012 lähtien⁷, laitoshoidtoa toteutetaan lapsen edun sitä edellyttäessä.

Sijaishuolto on yhteiskunnan keino suojella haavoittuvassa asemassa eläviä lapsia ja nuoria. Sijaishuollon vaikuttavuutta tukevat sijaishuolto-paikan onnistunut valinta ja se, että sijaishuollon aikaiset palvelut järjestetään vastaamaan lapsen tarpeita. Suomessa ei ole keskitettyä tietoa sijaishuoltopaikoista eikä niiden toiminnan laadusta. Valtakunnallisen sijaishuoltopaikkarekisterin käyttöönotto korjaisi tilannetta.

Sijaishuollon asiakastyössä ja valvonnan toimivuudessa on ilmennyt vakavia puutteita. Niiden korjaaminen edellyttää kokonaisvaltaista kehittämistyötä sekä kansallisen ohjauksen tehostamista. Lastensuojelulainsäädännön toimeenpanoa tulee tukea riittävästi.

Valvonnan keskeinen tehtävä on varmistaa, että sijaishuolto järjestetään tarkoituksenmukaisella ja lainsäädännön velvoitteet täyttävällä tavalla.

Sekä perheisiin että laitoksiin sijoitettujen lasten asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden tehtävä on huolehtia lapsikohtaisesti siitä, että sijoitukselle asetetut tavoitteet saavutetaan ja että sijaishuolto hyödyttää lasta. Luvanvaraisia sijaishuoltopaikoja valvovat myös sijoittaja- ja sijaintikunnat, aluehallintovirastot ja Valvira sekä eduskunnan oikeusasiamies.⁸

Sijaishuolto on lähtökohtaisesti väliaikainen lastensuojelutoimi, ja perheen jälleenyhdistämiselle on lainsäädännössä vahva velvoite. Jälleenyhdistäminen toteutuu kuitenkin harvoin. Asiaan on kiinnittänyt huomiota myös YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011).⁹ Jälleenyhdistämis työskentelyn tehostamiseksi tulisi edistää hyvien käytäntöjen toteutumista. Sijoitettujen lasten vanhempien tukemiseksi ja kuormitustekijöiden lievittämiseksi tarvitaan myös uusia toimintatapoja.

Sijaishuollosta itsenäistyvällä nuorella on elämässään keskimääräistä enemmän tekijöitä, jotka voivat johtaa syrjäytymiseen. Jälkihuollon tarkoitus on tukea nuoren selviytymistä nuoruuden ja aikuisuuden nivelvaiheessa. Laadukas ja riittävän mittainen sijoituksen jälkeinen tuki on tärkeää. Sijoituksen jälkeinen aika on kriittinen vaihe lastensuojelun asiakkaille niin inhimillisesti kuin taloudellisesti. Jokaiselle sijoitetulle lapselle ja nuorelle on varmistettava sijoituksen jälkeen ammatillinen tuki ja tarvittavat palvelut. Näin varmistetaan, että sijaishuollon aikana tehty työ kantaa vielä sen päättymisen jälkeenkin.

Suositus 5.

Lasten osallisuus oikeuden ja oikeusturvan toteutumisesta on huolehdittavittava

OSALLISUUS

on yksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain perusperiaatteista. Sen mukaan lapsella on oikeus osallisuuteen itseään koskeissa asioissa. Lapsella on oikeus saada tietoa, oikeus esittää mielipiteensä ja oikeus tulla kuulluksi. Lastensuojelussa yli 12-vuotiaasta lasta on myös kuultava muodollisesti hallintolain 34 §:n edellyttämällä tavalla.

Lapsen näkemysten selvittämisen tulee tapahtua lapsen etua ja oikeuksien toteutumista kunnioittavalla tavalla kaikissa lastensuojelun vaiheissa. Erityisesti sijaishuollossa olevien lasten näkemysten ja kokemusten systemaattisessa selvittämisessä

ja oikeusturvan toteutumisessa on puutteita.¹⁰

Lasten ja nuorten kokemuksia sijaishuollon arjesta ei selvitetä riittävästi eikä heille tarjota riittävästi tietoa heidän oikeuksistaan ja käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. On huolehdittava, että lasten ja nuorten osallisuus toteutuu myös avohuollossa heitä itseään koskevissa asioissa ja oikeusturvakeinojen saatavuudessa. Osallisuuden toteutumisen varmistaminen kuuluu keskeisesti lasten asioista vastaavien sosiaaliryhmien tehtäviin. Heille on taattava riittävät resurssit ja aikaa, jotta he voivat hoitaa nämä tehtävät voimassa olevan lainsäädännön velvoittamalla tavalla.¹¹

Lasten osallisuuden takaaminen edellyttää työntekijöiltä vankkaa osaamista ja mahdollisuutta rakentaa luottamuksellisia suhteita. Siihenkin tulee varata tarpeeksi aikaa ja resursseja. Jo olemassa olevat hyvät käytännöt on systematisoitava. Myös valvontaviranomaisten voimavarojen riittävyys on varmistettava. Vain siten laadukas ja lasten näkemyksiä säännöllisesti huomioiva valvonta toteutuu.

LISÄTIETOJA

Susanna Hoikkala, erityisasiantuntija,
Lastensuojelun Keskusliitto
susanna.hoikkala@lslk.fi
040 508 1188

Julia Kuokkanen, erityisasiantuntija,
Lastensuojelun Keskusliitto
julia.kuokkanen@lslk.fi
050 553 7417

Lähteet:

- 1 Wilén, L. (2018) Kohtaamisia? – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 2. Verkkojulkaisu 4/2018. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lslk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/mita-kuuluulastensuojelu2_19.8.pdf
- 2 Eduskunnan vastaus EV 195/2014 vp – HE 164/2014 vp. Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksen toimeenpanossa sosiaalihuollon painopisteen siirtymistä ennalta ehkäiseviin palveluihin ja erityisesti kotipalvelujen laadun ja saatavuuden toteutumista sekä uudistuksen kustannusvaikutuksia ja vaikuttavuutta. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=ev+195/2014>
- 3 Ristikari, T. & Keski-Säntti, M. & Sutela, E. & Haapakorva, P. & Kiilakoski, T. & Pekkarinen, E. & Kääriälä, A. & Alltonen, M. & Huotari, T. & Merikukka, M. & Salo, J. & Juutinen, A. & Pesonen-Smith, A. & Gissler, M. (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 7/2018. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210, s. 81.
- 4 Wilén, L. (2018) Kohtaamisia? – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 2. Verkkojulkaisu 4/2018. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lslk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/mita-kuuluulastensuojelu2_19.8.pdf
- 5 Wilén, L. (2018) Miten lastensuojelun vyyhti puretaan? Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 3. Verkkojulkaisu 5/2018. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lslk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/mitakuuluuls_3_19.8.pdf
- 6 Fagerström, K. (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu: Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäperi 2016_042. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>
- Lahtinen, P. & Männistö, L. & Raivio, M. (2017) Kohti suomalaista systeemiä lastensuojelun toimintamallia: Keskeisiä periaatteita ja reunaehdoja. Työpäperi 2017_007. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>
- 7 Lastensuojelulain (417/2007) 50 §:n muutos (8.4.2011/316).
- 8 Hoikkala, S. & Kojo, R. & Tervo, J. & Aaltonen, T. (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Työpäperi 19/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- 9 YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011) CRC/C/FIN/CO/4. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi.
- 10 Hoikkala, S. & Kojo, R. & Tervo, J. & Aaltonen, T. (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Työpäperi 19/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- 11 Asiaan on ottanut kantaa myös eduskunnan oikeusasiamies (tiedote 2.10.2018): <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/-/sosiaali-tyontekijoiden-kohtuuton-tyotaakka-vaarantaa-sijaishuollon-valvonnan-ja-kodin-ulkopuolelle-sijoitetun-lapsen-oikeuksien-toteutumisen> ja apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen (tiedote 15.10.2018): <https://www.okv.fi/fi/tiedotteet-ja-puheenvuorot/491/tarkastukset-kertoivat-karusta-arjesta-rakenteelliset-ongelmat-lastensuojelun-uhkana/>

